

REFUZUL DE HRANĂ – O MODALITATE DE MANIFESTARE A LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE A PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE

Av. drd. Ioan Mircea DAVID

Baroul București & drd. Școala doctorală

a Facultății de Drept a Universității „Nicolae Titulescu” din București

ioanmircea93@yahoo.com

ABSTRACT: Refusal of Food - A Way of Manifesting the Freedom of Expression of Persons Deprived of Liberty.

During the execution of custodial sentences, sentenced persons benefit from a series of rights that the legislator being expressly and restrictively regulated in Law no. 254/2013 on the execution of sentences and custodial measures orders by the judicial bodies during the criminal proceedings.

However, the aforementioned Law has also established a special procedure known as „*denial of food*” which is carried out under strict supervision by the authorities, thus providing the sentenced person with a number of remedies to which the person can appeal when his rights are violated.

The regulation of such a procedure, separate from the rights of sentenced persons, leads to the conclusion that the legislator has sought since 2013 to provide sentenced persons with a legal framework for remedying any violation of their rights. Such legislation can be improved and must be kept in line with national and international legislative developments.

Keywords: *sentenced person, supervisory judge, rights of sentenced persons.*

Introducere

Una dintre analizele pe care societatea românească ar trebui să o realizeze atunci când abordează tema libertății de exprimare, trebuie să includă și persoanele private de libertate, supuse jurisdicției naționale.

Indiferent de concepția pe care societatea în ansamblu ar avea-o cu privire la problemele cu care statul român se confruntă atunci când intervin

problemele din mediul penitenciar, este important să știm faptul că sistemul judiciar este evaluat și în funcție de modalitatea în care persoanele condamnate printr-o hotărâre judecătorească definitivă își execută pedeapsa, dar și de drepturile și de libertățile pe care legiuitorul i le conferă în toată această perioadă.

Deși legislația din materia dreptului procesual penal nu reglementează expres decât patru funcții judiciare ale procesului penal, respectiv: funcția de urmărire penală, funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală, funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată și funcția de judecată, consider că și funcția de executare a pedepselor reprezintă partea finală a procesului penal și ar trebui recunoscută de către legiuitor.

În susținerea acestui argument, subliniez faptul că nu este suficient ca procesul penal să își propună cercetarea și strângerea de probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau a inculpatului (demersuri specifice urmăririi penale), să restrângă drepturile și libertățile suspectului sau ale inculpatului (demersuri realizate prin luarea măsurilor preventive sau prin propunere acestora, atunci când competența aparține judecătorului de drepturi și libertăți), să verifice legalitatea administrării probelor și trimiterea în judecată (demersuri specifice camerei preliminare) și nici judecarea inculpatului, atât timp cât etapei executării pedepselor stabilite de către instanța de judecată printr-o hotărâre judecătorească definitivă nu i se acordă aceeași importanță și este privită ca pe o etapă existentă dincolo de limitele procesului penal.

Aspectele pe care urmează să le prezint au rolul inclusiv de a susține importanța pe care legiuitorul ar trebui să o acorde etapei executării pedepselor penal, fiind un bun prilej de introducere ca o a cincea funcție judiciară a procesului penal.

Este adevărat că situația persoanelor condamnate la pedepse private de libertate în România, este reglementată de dispozițiile Legii nr. 245/2013, în cuprinsul căreia legiuitorul a enumerat drepturile și libertățile pe care persoanele condamnate le au, precum și procedurile în care acestea pot fi exercitate. Cu toate acestea, în cuprinsul art. 54 din Legea nr. 254/2013, în Capitolul V denumit „*Condiții de detenție*”, este reglementat refuzul de hrană – o procedură specială la care persoana privată de libertate poate apela atunci când apreciază că drepturile îi sunt încălcate. Așadar, o astfel de manifestare din partea persoanelor condamnate nu reprezintă o

nerespectare a dispozițiilor legale și, drept urmare, nu atrage nicio sancțiune din partea personalului specializat din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Prin raportare la modalitatea în care legiuitorul a reglementat refuzul de hrană, distinct de drepturile condamnatului și cu elaborarea unei întregi proceduri pe care autoritățile și organele judiciare implicate trebuie să o respecte, consider că este un exemplu relevant al manifestării libertății de exprimare a unei persoane private de libertate.

1. Refuzul de hrană – noțiune și conținut în legislația națională

Deși legiuitorul nu oferă definiție clară a refuzului de hrană, ci procedează doar la identificarea modalităților în care persoana condamnată înștiințează organele de supraveghere, precum și la demersurile pe care acestea din urmă trebuie să realizeze, literatura de specialitate¹ a conturat o definiție pornind de la motivul declanșării refuzului de hrană, respectiv „*neresolvarea unei situații de regim penitenciar (transferul la un penitenciar mai apropiat de locuință, întârzierea nejustificată a unor proceduri considerate favorabile condamnatului, aplicarea unor sancțiuni considerate abuzuri sau nedrepte, existența unor condiții insurmontabile de cazare, de asistență sau de acordare a drepturilor) care sunt la îndemâna directorului locului de deținere, dar nu sunt întreprinse ca urmare a neîncrederii în persoana condamnatului.*”

Cu toate acestea, consider că refuzul de hrană poate fi definit și ca o procedură specială la care participă alături de persoana condamnată și autoritățile implicate în procesul de executare a pedepsei privative de libertate, în scopul soluționării favorabile a aspectelor pe care condamnatul le consideră nelegale sau abuzive prin raportare la condițiile de executare a pedepsei.

Din definiția formulată anterior, este important de observat faptul că refuzul de hrană nu poate fi încadrat nici în categoria drepturilor condamnatului și nici în categoria libertăților acestuia, deoarece legiuitorul a considerat că o astfel de conduită a condamnatului trebuie acceptată, nu trebuie sancționată și are ca principal rol exprimarea liberă a nemulțumirii pe care acesta o are prin raportare la toate aspectele din timpul executării pedepsei privative de libertate.

1 I. Chiș, A.B. Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Ed. Universul Juridic, 2021, p. 542.

Această conduită, manifestată printr-o inacțiune a condamnatului are la bază fie încălcarea unui drept, fie refuzul administrației locului de deținere de a proceda la modificarea regimului de executare al pedepsei. Indiferent de motivul pentru care condamnatul alege să apeleze la procedura refuzului de hrană, acesta poate aduce la cunoștință agentului supraveghetor, atât în scris, cât și oral faptul că nu mai dorește să consume niciun aliment, atât în cadrul perioadelor dedicate servirii mesei, cât și în afara acestora.

Mai mult decât atât, agentul supraveghetor are posibilitatea de a sesiza din oficiu conduita condamnatului și astfel îi revine obligația de a-l înștiința pe șeful secției de deținere. Acesta din urmă este primul reprezentant al administrației locului de deținere care ia legătura cu persoana condamnată, află motivele pentru care refuză hrana și decizia acestuia de a continua.

2. Procedura recunoașterii refuzului de hrană – necesitatea unor modificări legislative

Deși suntem în prezența unei manifestări de voință unilaterală și totodată a unei manifestări a libertății de exprimare, condamnatul nu poate rămâne în refuzul de hrană fără participarea activă a administrației locului de deținere, motiv pentru care șeful secției dispune de urgență cazarea condamnatului în infirmerie sau într-o altă cameră de deținere – în cazul în care aceasta execută pedeapsa privativă de libertate în regim închis sau în regim de maximă siguranță, spre deosebire de persoana care execută pedeapsa în regim semi-deschis sau în regim deschis, situație în care este cazată doar la infirmeria locului de deținere.

Concursul autorităților nu se manifestă doar prin faptul că îl transportă pe condamnat din locul în care execută pedeapsa în mod normal, într-o altă încăpere a locului de deținere, ci îl și monitorizează în permanență din punct de vedere medical. Este lesne de înțeles că refuzul de hrană poate conduce la stări de neliniște, anxietate, precum și la declanșarea sau la agravarea unor afecțiuni de care deja suferă condamnatul, iar monitorizarea medicală are ca scop preîntâmpinarea deteriorării stării de sănătate ce ar putea culmina inclusiv cu decesul persoanei condamnate.

Deși condamnatul și-a manifestat intenția de a nu se mai alimenta, totuși legiuitorul nu a considerat că acela este momentul în care s-a declanșat din punct de vedere juridic refuzul de hrană. Potrivit prevederilor art.

54 alin. (7) din Legea nr. 254/2013, persoana condamnată intră în contact și cu directorul penitenciarului care îl va înștiința pe judecătorul de supraveghere a privării de libertate despre refuzul condamnatului de a primi trei mese consecutive. Sesizarea judecătorului de supraveghere este momentul în care se consideră din punct de vedere juridic că persoana condamnată a intrat în refuz de hrană.

Rolul judecătorului de supraveghere a privării de libertate în această procedură, este acela de a interacționa cu persoana condamnată și a lua cunoștință în mod direct cu situația pe care acesta avut-o ca premisă a refuzului de hrană. Cu toate acestea, legiuitorul a priorizat situații în care ascultarea condamnatului este obligatorie, față de situațiile în care ascultarea este facultativă.

Potrivit prevederilor art. 54 alin. (8) din Legea nr. 254/2013, judecătorul de supraveghere a privării de libertate are obligația de a-l asculta pe condamnat, atunci când problema acestuia vizează: regimul de executare al pedepsei (conform prevederilor art. 39), schimbarea regimului de executare al pedepsei (conform procedurii reglementată de art. 40), încălcarea drepturilor condamnatului (conform art. 56) și în cazul căii de atac exercitată de persoana condamnată împotriva hotărârii comisiei de disciplină prin care i-a fost aplicată o sancțiune disciplinară (conform art. 104).

Procedura de ascultare este facultativă în orice altă situație în care persoana condamnată nu reclama încălcarea vreunei dintre dispozițiile pentru care procedura ascultării este obligatorie.

Faptul că legiuitorul a reglementat ca procedura refuzului de hrană să fie considerată ca legal începută de la momentul în care judecătorul de supraveghere a privării de libertate a fost încunoștințat, consider că pot interveni o serie de factori care să agraveze starea de sănătate a persoanei condamnate între momentul în care aceasta efectiv a început să refuze alimentația și momentul stabilit de legiuitor.

Atât timp cât legea nu instituie anumite termene imperative în care procedurile administrative trebuie realizate în interesul persoanei condamnate, pot exista situații în care momentul constatării refuzului de hrană de către agentul supraveghetor să se realizeze mult prea târziu, iar starea de sănătate a persoanei condamnate să fie pusă în pericol, mai ales în cazurile în care aceasta din urmă este cunoscută cu diferite afecțiuni.

Inevitabil se conturează o întrebare: de ce legiuitorul are nevoie de o constatare din partea judecătorului de supraveghere a privării de libertate,

pentru a fi recunoscut momentul de debut al unei manifestări de voință unilaterală a persoanei condamnate? Autoritatea pe care o manifestă judecătorul de supraveghere a privării de libertate nu interferează cu autoritatea pe care administrația locului de deținere o manifestă în mod constant în raport cu persoanele private de libertate, iar libertatea de exprimare a acestora din urmă este proporțional restrânsă cu intervalul de timp petrecut în refuz de hrană, până la momentul înștiințării judecătorului de supraveghere.

De asemenea, legiuitorul reglementează și procedura simetrică, aplicabilă atunci când persoana condamnată renunță la refuzul de hrană, doar că în acest caz există mai multe modalități în care poate interveni renunțarea, conform art. 54 alin. (13) din Legea nr. 254/2013: (a) *declarație scrisă sau verbală*; (b) *acceptarea hranei, care este oferită zilnic, la orele fixate, de administrația penitenciarului*; (c) *constatarea faptului că s-a alimentat, în mod direct ori pe baza investigațiilor sau determinărilor clinic de specialitate*.

Așadar, încetarea refuzului de hrană poate interveni în oricare dintre cele trei forme prevăzute de lege, spre deosebire de începutul refuzului de hrană care intervine doar în momentul aducerii la cunoștință a judecătorului de supraveghere.

Prin raportare la diferența expusă anterior, se impun câteva precizări, cu privire la distincția pe care legiuitorul o realizează, conturându-se astfel o inechitate între momentul debutului și cel al încetării refuzului de hrană.

Atât timp cât procedura refuzului de hrană este reglementată expres și nu face parte din categoria acelor demersuri ce pot atrage sancțiuni disciplinare, legiuitorul ar trebui să aibă în vedere faptul că simpla declarație privind refuzul de hrană, ar trebuie să fie momentul declanșator al întregii proceduri. Este adevărat că o astfel de declarație ar trebui exprimată în scris sau verbal, cu condiția ca în situația exprimării refuzului de hrană în formă verbală, administrația penitenciarului să o consemneze într-un proces verbal, care să fie anexat la dosarul personal al condamnatului.

Condiționarea manifestării de voință din partea condamnatului de a intra în refuz de hrană, de o procedură administrativă nejustificată, reprezintă o încălcare a libertății de exprimare, reglementată de prevederile art. 30 alin. (1) din Constituția României și transpus parțial în dispozițiile art. 58 din Legea nr. 254/2013.

Apreciez că este suficient ca persoana condamnată să își exprime refuzul de hrană în fața agentului supraveghetor, iar procedura adminis-

trativă să fie îndeplinită prin întocmirea de către șeful de secție a procesului-verbal în care să constate cele asumate de persoana condamnată.

Deși propun o astfel de modificare, consider că este pe deplin obligatorie procedura de înștiințare a personalului medical din cadrul penitenciarului, precum și a directorului acestuia și, bineînțeles, a judecătorului de supraveghere a privării de libertate.

Totodată, în procedura refuzului de hrană, consider că este oportună reglementarea expresă a dreptului condamnatului de a beneficia de asistență juridică de specialitate. Procedura actuală, reglementată în cuprinsul art. 54 alin. (8) din Legea nr. 254/2013 prevede obligația judecătorului de supraveghere de a-l asculta pe condamnat, însă nu prevede și posibilitatea acestuia de a fi asistat de un avocat. Printr-o interpretare extensivă, am putea considera că persoana condamnată poate beneficia de asistență juridică de specialitate, în temeiul dispozițiilor art. 62 din Legea nr. 254/2013, însă norma aceasta este restrictivă, deoarece vizează doar „consultarea” la care pot apela, prin raportare la specificul problemei juridice.

Absența unei norme imperative care să se regăsească inserată în cadrul fiecărei proceduri în care este implicată persoana condamnată, poate conduce la concluzia că dreptul la apărare nu poate fi exercitat în mod corespunzător și astfel s-ar aduce atingere inclusiv dreptului prevăzut de art. 24 din Constituție.

Rolul avocatului, precum și prezența acestuia în spațiile destinate executării pedepselor privative de libertate nu trebuie confundat cu dreptul la vizită de care persoana condamnată poate beneficia din partea familiei sau a persoanelor apropiate. Avocatului trebuie să i se asigure accesul în orice situație, în baza împuternicirii avocațiale și a documentelor care atestă calitatea sa².

Concluzii

Într-o societate democratică și într-un stat de drept, inclusiv procedurile care îi vizează pe cei privați de libertate trebuie să beneficieze de transparență și totodată de celeritate în procesul pentru care au fost reglementate. De-a lungul timpului au intervenit o serie de modificări în materia execu-

2 I. Chiș, L.D. Hărățău, C.M. Neagu, I.M. David, *Teorie și practică execuțional penală. Sinteze și întrebări pentru uzul studenților și al masteranzilor*, București, Ed. Hamangiu, 2022, p. 43.

tării pedepselor și consider că actele normative ce reglementează instituțiile de drept execuțional penal trebuie regândite și actualizate la nivelul cerințelor actuale.

Refuzul de hrană este una dintre modalitățile prin care persoana condamnată își manifestă voința față de ingerințele pe care autoritățile le manifestă față de drepturile pe care le au, conform prevederilor legale. Atât timp cât statul – prin legislația pe care o are, nu face demersuri cu privire la respectarea drepturilor persoanelor condamnate și nici nu simplifică procedurile prin care persoanele condamnate pot contesta încălcarea drepturilor, ne regăsim în prezența unor norme lipsite de conținut, ce subzistă doar din perspectiva faptului că au fost adoptate conform procedurilor legislative.

Prin aspectele pe care le-am prezentat anterior am intenționat să subliniez necesitatea adaptării și modificării normelor din materia dreptului execuțional penal, în vederea armonizării cu evoluția societății în ansamblul său.

Bibliografie:

- ♦ CHIȘ, I., CHIȘ, A.B., *Executarea sancțiunilor penale*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Ed. Universul Juridic, 2021;
- ♦ CHIȘ, I., HĂRĂȚĂU, L.D., NEAGU, C.M., DAVID, I.M., *Teorie și practică execuțional penală. Sinteze și întrebări pentru uzul studenților și al masteranzilor*, București, Ed. Hamangiu, 2022;
- ♦ *Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*;
- ♦ *Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*.